

บทที่ 4

บริบทของชุมชนบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

ในบทนี้เป็นการนำเสนอบริบทของชุมชนบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของชุมชนบางปู ลักษณะทางกายภาพ วัฒนธรรมประเพณี และสภาพปัญหาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสำหรับนาง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บริบทชุมชนบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนบางปู

หมู่บ้านบางปู เดิมใช้ชื่อว่า “บาญา” หรือ “ก้อลอ” จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ถึงที่มาของชื่อ “บาญา” ซึ่งสืบเนื่องมาจากชุมชนแห่งนี้มีตลาดนัดขนาดใหญ่ ณ โรงเรียนบ้านบางปู (ปัจจุบัน) มีพ่อค้า แม่ค้ามาจากหลากหลายชุมชนมาทำการค้าขาย ณ ที่แห่งนี้ และชื่อ “บาญา” ก็มาจากการพูดคุยของผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อของที่เป็นคนไทยพุทธว่า “ไปบาญามา” เมื่อมีคนถามว่าไปไหน ซึ่งก็หมายถึงไปใช้จ่ายของที่ตลาดมา นั่นก็คือที่มาของคำว่า “บาญา” และชื่อชุมชนที่เรียกขานสืบมาในปี.ศ.2484 ในสงครามมหาเอเชียบูรพา สงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในช่วงนั้นชุมชนบางปูเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่ญี่ปุ่นวางแผนจะบุกมาเลเซีย ผ่านประเทศไทย ซึ่งในช่วงนั้นประเทศไทยโดยการนำของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ออก “คำวิงวอน” และประกาศกฎหมายหลายฉบับติดตามต่อมา เพื่อให้รายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย “ตามแบบสากลนิยม และประเพณีนิยม” จากประกาศดังกล่าวของผู้นำประเทศทำให้ชาว “บาญา” ไม่สามารถที่จะปรับเปลี่ยนและทำตามประกาศได้ในเรื่องการเปลี่ยนการแต่งกายได้ ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าออกจากบ้านเพราะกลัวความผิดที่ไม่สามารถทำตามคำประกาศ เมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ออกจากบ้านส่งผลให้การค้าขายในตลาดการค้าชบเซา จนสุดท้ายตลาดแห่งนี้ก็ต้องเลิกไปจวบจนปัจจุบัน และคำว่า “บาญา” ก็ได้หายไปด้วยตามกาลเวลา และปัจจุบันได้เรียกชื่อชุมชนแห่งนี้ว่า “ชุมชนบางปู” มีที่มาจากที่ชุมชนนี้ติดกับป่าชายเลน มีรูปปูดำเป็นจำนวนมากจึงถูกตั้งชื่อว่า “บางปู”

2. ลักษณะทางกายภาพ

ชุมชนบางปู ตั้งอยู่ในเขตตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี มีพื้นที่ประมาณ 4.90 ตารางกิโลเมตร โดยยกฐานะจากสุขาภิบาลบางปู เป็นเทศบาลตำบลบางปู เทศบาลตำบลบางปูตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกา จัดตั้งเทศบาล เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 9 ก. ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 มีหมู่บ้านอยู่ในเขตเทศบาลจำนวน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านโต๊ะโสม หมู่ที่ 2 บ้านบาลาคูว และหมู่ที่ 3 บ้านบางปู

ลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าชายเลน ติดกับทะเลอ่าวไทย มีป่าโกงกางอันเขียวชอุ่มและมีสัตว์น้ำและสัตว์ปีกนานาชนิด อาทิ เช่น กุ้ง, หอย, ปูดำ, ปลา, และ นกหลากหลายสายพันธุ์ ป่าชายเลนแห่งนี้ยังมีหิ้งห้อยอาศัยอยู่ สมัยก่อนที่บริเวณปากอ่าวป่าชายเลนจะมีต้นโกงกางเยอะมากซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของหิ้งห้อยในยามค่ำคืนหิ้งห้อยจะเกาะตามต้นโกงกางเห็นแสงระยิบระยับคล้ายกับต้นคริสต์มาสที่ประดับด้วยดวงไฟหลายหมื่นดวง นอกจากนี้ก็มีปลาตีนซึ่งต่างจากปลาตัวอื่นสามารถเคลื่อนที่บนบกได้และสามารถใช้ชีวิตบนบกได้เป็นเวลานาน บ้านบางปูเคยเป็นแหล่งที่มีปูดำมาก เวลาน้ำทะเลขึ้นชาวบ้านไม่ต้องใช้อุปกรณ์ดักปู เพียงแค่เอาไม้ไปวางในป่าหรือใต้ถุนบ้านแล้วรอจับใส่ปี๊บไว้กินเท่านั้น ไม่ได้นำไปขาย ต่อมาชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการดักปูโดยใช้บีโตะจากชาวบ้านละแวกใกล้เคียง คือ ชุมชนบ้านดี หรือบ้านกะดี ปัจจุบันระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชนบางปูกำลังถูกผลักดันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญตามนโยบายของภาครัฐที่ส่งเสริมให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้สโลแกนการท่องเที่ยวคือ “สวรรค์สรรค์สร้าง โกงกางถ้ำลอด ส่องดูนก ป่าปก ปูดำ น้อมนำอนุรักษ์”

การประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนบางปู ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง และทำปลาแห้งเป็นอาชีพหลัก และสามารถรายได้ให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ก่อนชุมชนบางปูมีอาชีพเลี้ยงเป็ดเป็นอาชีพหลักนอกเหนือจากอาชีพประมง สืบเนื่องมาจากชาวจีนคนหนึ่งที่มีชื่อว่า ลิม ได้ทำการเลี้ยงเป็ดเป็นจำนวนมาก และสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี ทำให้ชาวบ้านบางส่วนหันมาประกอบอาชีพเลี้ยงเป็ดอย่างแพร่หลายขึ้นเรื่อยๆ แต่ต่อมาอาชีพเลี้ยงเป็ดก็ได้หายไปจากชุมชน ซึ่งสาเหตุเกิดมลภาวะทางอากาศมีกลิ่นเหม็น ทั้งมีเสียงดังรบกวนชาวบ้านเพราะเป็ดที่เลี้ยงมีจำนวนมาก อาชีพการทำนาเกลือก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ชาวบ้านไม่ได้ทำกันแล้ว เนื่องจากระดับความเค็มของน้ำในคลองไม่เป็นไปตามฤดูกาล เพราะประตูน้ำตัดขาดน้ำจืดจากแผ่นดินด้านในเมื่อระบบนิเวศเปลี่ยนสัตว์และพืชทะเล ก็พลอยส่งผลกระทบไปด้วย โดยเฉพาะสาหร่ายผมนาง ปัจจุบันมีลดน้อยลง ทำให้ชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน นอกจากอาชีพทางเกษตรกรรมแล้ว ชาวบ้านยังประกอบอาชีพค้าขายเสื้อผ้ามือสองอีกด้วย

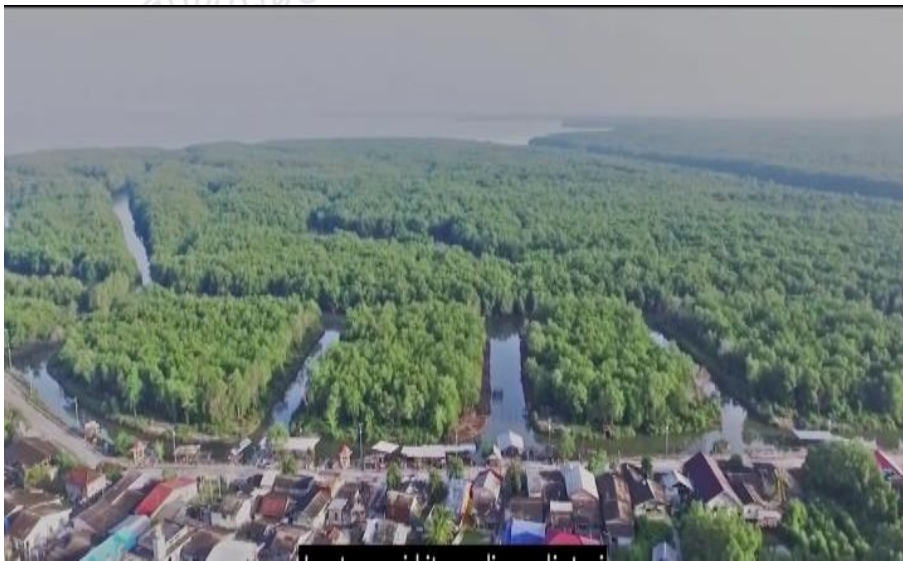
ภาพประกอบ 9 แสดงแผนที่อ่าวปัตตานี
(ที่มา: <http://wetland.onep.go.th/pattani.html>)

ภาพประกอบ 10 แสดงแผนที่ตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี
(ที่มา: www.googlemap.com)

ภาพประกอบ 11 แสดงพื้นที่หมู่บ้านบางปู หมู่ที่ 3 ตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง
(ที่มา: ฟาเคล หะยีสื่อแม, 2559)

ภาพประกอบ 12 แสดงพื้นที่ป่าชายเลนในตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง
(ที่มา: ฟาเคล หะยีสื่อแม, 2559)

3. วัฒนธรรมประเพณี

ประชาชนในตำบลบางปูนับถือศาสนาอิสลาม 100 % ใช้ภาษามลายูถิ่น ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการ ชุมชนบางปูนในอดีตประชากร ส่วนใหญ่ยังขาดโอกาสในด้านการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาความรู้ในด้านศาสนาอิสลาม ทำให้ คนในชุมชนในอดีตดำเนินชีวิตตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีต ทำให้วิถีชีวิตที่ ดำเนินอยู่นั้นขัดต่อหลักศาสนาอิสลาม เช่น คนในชุมชนมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น การนำน้ำจากกุโบร์โตะนิมาทำน้ำศักดิ์สิทธิ์ การบนบานสารกล่าวกับจอมปลวกเพียงเพื่อ ให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ การทำข้าวเหนียวหลากสี (ปูโล๊ะกูย) ในพิธีกรรมต่างๆ เช่นงานแต่งงาน งานเข้าสู่นัด งานขอตำกอรอ่าน (เรียนกอรอ่านจบเล่ม) ฯลฯ ในเวลาต่อมาชาวบางปูนได้มีโอกาสศึกษา ในด้านศาสนาเพิ่มมากขึ้น และได้เกิดนักปราชญ์ชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงความ เชื่อของคนในชุมชน โดยการเปิดโรงเรียนสอนตาดิกา ที่สุเหร่า (มัสยิดหลังเก่า) โดยการริเริ่มของ อุดตาซอฮิมาแอล (แว) ได้เปิดการเรียนการสอนศาสนาตาดิกาให้กับลูกหลานในชุมชนมาเป็น ระยะเวลากว่า 70 ปี จวบจนปัจจุบัน ดังนั้นประเพณีดั้งเดิมจึง ได้ค่อยๆสูญหายไป ชาวบ้านจึงยึดวิถี ชีวิตดำเนินตามครรลองของอิสลามอย่างแท้จริง แต่ก็ยังมีบางหมู่บ้านและบางครอบครัวที่ยึด ประเพณีดั้งเดิมมีความเชื่อตามบรรพบุรุษที่ได้ทำไว้ จึงทำให้ชุมชนบางปูนมีความคิดเห็นทางด้าน ศาสนาที่แตกต่างกัน ไปบ้าง

ในชุมชนบางปูนมีมัสยิดหลายแห่งไว้ประกอบศาสนกิจและทำกิจกรรมอื่นๆ และมี มัสยิดขนาดใหญ่เป็นศูนย์กลางของชุมชนตั้งอยู่ที่ หมู่ 3 ตำบลบางปูน อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี มัสยิดแห่งนี้มีชื่อว่า “ตะอาวน” เนื่องมาจากการสร้างที่แห่งนี้สร้างเพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านบางปูน ได้เกิดความร่วมมือกัน ซึ่งคำว่า “ตะอาวน” มีรากศัพท์มาจากภาษาอาหรับ หมายถึง ความร่วมมือกัน มัสยิดอัดตะอาวน แรกเริ่มที่จะมีการก่อสร้างขึ้นใหม่นั้น ปัจจัยสำคัญคือ สุเหร่า (มัสยิดหลังเก่า) มีพื้นที่คับแคบและไม่เพียงพอกับจำนวนของผู้คนที่จะมาประกอบศาสนกิจ ทำให้มีความคิดที่จะ สร้างมัสยิดหลังใหม่ที่ใหญ่ เพื่อให้เพียงพอกับจำนวนของผู้มาประกอบศาสนกิจ จึงได้มีการประชุมหารือกันระหว่างอิหม่ามและกรรมการมัสยิด (ในช่วงนั้น) และมีมติที่จะก่อสร้างมัสยิดหลังใหม่ขึ้น โดยหาที่ทำเลที่ตั้งที่มีความเหมาะสมกับจำนวนของประชากรในพื้นที่ที่จะต้องกว้างและอยู่ใน ศูนย์กลางของชุมชน การเดินทางสะดวก จากนั้นใน พ.ศ.2527 ได้มีการจัดซื้อที่ดิน ที่ได้จากการ บริจาค และเริ่มก่อสร้างโดยลงเสาเข็มมัสยิดในปี พ.ศ.2532 จนถึงปัจจุบัน

4. สภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรสาหร่ายผมนาง

ในสมัยก่อนพื้นที่อ่าวบางปู จะมีทรัพยากรสาหร่ายผมนางที่เยอะมาก พอถึงฤดูกาลของสาหร่ายผมนาง นำทะเลใกล้ปากอ่าวจะเต็มไปด้วยสาหร่ายทั้งสีดำและสีม่วง ชาวบ้านจะใช้กะละมังหรือตะกร้าไปเก็บสาหร่าย โดยวางภาชนะบนเรือแล้วเดินจูงเรือเก็บสาหร่ายตามทางบางคนที่ไม่มีเรือก็อาศัยกะละมังวางไว้บนผิวน้ำแล้วเดินเก็บไปเรื่อยๆ ชาวบ้านจะประโยชน์จากสาหร่ายโดยการนำมาประกอบอาหาร เช่น ยำสาหร่ายผมนาง บางคนก็เก็บไปขายเพื่อนำไปเป็นอาหารของสัตว์ ในสมัยก่อนสาหร่ายผมนางมีราคาที่สูงมาก กิโลละ 10-25 บาท และราคาก็ขึ้นเรื่อยๆ จนปัจจุบัน ราคาขึ้นหลักร้อย กิโลกรัมละ 300-450 บาท เพราะทรัพยากรสาหร่ายผมนางเริ่มหายาก ปริมาณสาหร่ายผมนางลดน้อยลง ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายๆอย่าง เช่น เกิดจากสภาวะแวดล้อมจากธรรมชาติเอง เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น เกิดการรुक้าพื้นที่ป่าชายเลนจากเดิม มีการสร้างถนนกั้นน้ำทะเล มีการขุดลอกคลอง ทำให้บริเวณนั้นน้ำจะลึกกว่าเดิม นอกจากนี้เกิดจากสาเหตุการทิ้งน้ำเน่าเสียลงสู่แม่น้ำ ความเค็มของน้ำลดน้อยลง น้ำลึกจนสาหร่ายไม่มีที่เกาะ และการเก็บเกี่ยวสาหร่ายผิดวิธี โดยเก็บสาหร่ายแบบถอนรากถอนโคนไม่เหลือรากไว้ขยายพันธุ์ ปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของมัทริยา แหะเหยียบ ระพีพร เรื่องช่วย และอนงค์ จีรภัทร์ (2554) พบว่า การแพร่กระจายของสาหร่ายมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงปัจจัยสิ่งแวดล้อมปริมาณสาหร่ายสกุลกราซิลาเรีย ที่พบน้อยที่สุดจะอยู่ในบริเวณที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่มากที่สุดโดยมีการก่อสร้างท่าเทียบเรือ และมีการขุดลอกร่องน้ำ และสอดคล้องกับการวิจัยของ ลือชัย ครุณชู (2534) ได้ศึกษานิเวศน์วิทยาบางประการของแหล่งเกิดสาหร่ายทะเลตามธรรมชาติ พบว่า การเจริญเติบโตของสาหร่ายวันธรรมชาติในพื้นที่ชายฝั่งจังหวัดตราดลดลงจากอดีต สาเหตุมาจากการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างอื่นมากขึ้น เช่น การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลแบบพัฒนา มีการระบายน้ำทิ้งลงสู่ทะเลโดยตรง มีการขยายตัวของชุมชนมากขึ้น และมีการสร้างท่าเทียบเรือ ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงชนิดและปริมาณสัตว์น้ำ รวมไปถึงสาหร่ายด้วย และระพีพร เรื่องช่วย (2538) ได้ศึกษาเกี่ยวกับโครงการเลี้ยงสาหร่ายผมนางของชุมชนตำบลบางปู ตำบลตันหยงลู โล๊ะ ตำบลแหลมมก และตำบลบราโหม พบว่า ปัญหาเรื่องปริมาณผลผลิตตามธรรมชาติของสาหร่ายผมนางมีปริมาณไม่แน่นอน บางปีสาหร่ายตายทำให้ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้อย่างสม่ำเสมอในบางปีไม่มีสาหร่ายให้เก็บอย่างต่อเนื่อง